

Zondag 31 oktober 2021

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 15.00 uur

(Vriendelijk verzoek: wilt u uw telefoon het zwijgen opleggen?)

LETS RADIOKOOR

Sigvards Klava dirigent

Arvo Pärt *1935

Sieben Magnificat-Antiphonen (1988/1991)

O Weisheit

O Adonai

O Spross aus Isais Wurzel

O Schlüssel Davids

O Morgenstern

O König aller Völker

O Immanuel

Ēriks Ešenvalds *1977

Stars

Gustav Mahler 1860 - 1911

Adagietto uit Symfonie nr. 5 in cis (1901-1902)

bewerking door **Gérard Pesson** *1958:

Kein deutscher Himmel (1997), voor gemengd koor

Pauze

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski 1840 - 1893

Liturgie van de Heilige Johannes Chrisostomos, opus 41 (1878)

Nach der erster Antiphon: *Ehre dem Vater*

Nach dem kleinen Einzug: *Kommt, lasst uns anbeten*

Cherubim-Hymnus

Das Glaubensbekenntnis

Nach dem Glaubensbekenntnis: *Erbarmen des Friedens*

Nach dem Ausruf 'Das Dieine von Deinem Dir darbringend...':

Preisen wir

Nach den Worten 'Vornehmlich für unsere allheilige...':

Hymnus an die Mutter Gottes

Vater unser

Kommunionshymnus: *Lobet den Herrn*

Nach dem Ausruf 'Mit Gottesfurcht...':

Gesehen haben wir das wahre Licht

Overgave. Toewijding. Het is waar Baltische koren in uitblinken. Het was – ook hier in deze Grote Zaal – wat ons rond 1990 zo vaak bij de keel greep tijdens optredens van musici en orkesten uit de voormalige Sovjet-Unie. Terwijl Arvo Pärt zijn *Magnificat-Antiphonen* aan het notenpapier toevertrouwde, sukkelden totalitaire structuren van diezelfde Sovjet-Unie langzaam maar zeker ineen. Zomer 1988 werd de blauw-zwart-witte vlag van Estland weer gehesen, kreeg Pärts geboorteland zijn eigen taal terug en hieven drommen mensen spontaan Estse liederen aan op Lauluväljak, het terrein voor het vijfjaarlijkse volksliedfestival in Tallinn. Het startschot voor een zich gestaag uitbreidende 'zingende revolutie'. Tsjaikovski's liturgische gezangen van ruim een eeuw daarvoor staan voor de tsarentijd. Een eigentijds accent bieden *Stars* van coryfee van de Baltische koorzang Ešenvalds en de Mahler-bewerking van Gérard Pesson.

De komst van de Messias... en van de democratie?

Zo vreedzaam als de zingende revolutie, zo eenvoudig en fundamenteel klinkt de koorzang in Pärts befaamde 'tintinnabuli'-stijl, een stijl uit eigen keuken, naar middeleeuws recept, gebaseerd op de wisselwerking van twee verschillende typen klokklinken in talloze combinaties. Inspiratie vond Pärt in klokjes uit het tot een minimum gereduceerde instrumentgebruik van de Russisch orthodoxe kerkmuziek. Elk van de zeven antiphonen verwijst naar een passage uit het Oude Testament, waarin de komst van Christus wordt voorspeld. Was het een metafoor voor de komst van democratie? Het lot van Navalny leerde ons anders.

Pärt heeft de magnificats (lofzangen van de Heilige Maagd Maria) weggelaten, de antiphonen tot hun essentie ingeklonken. Stiltes omringen de eerste woorden. Wijsheid vult de aarde in een zetting voor alle stemmen. Telkens verrast Pärt met een nieuwe modus (toonsoort) of dynamiek (luidsterkte), verandering van textuur of richting van de koorstemmen. De tweede antifoone over Mozes en zijn geboden is bewust archaisch van zetting, met de onderliggende drone van een kwint. Opwaarts groeien de stemmen in de *Wortel van Isai*. De vierde en vijfde antifoone staan in groot contrast tot elkaar. *Sleutel van David* eert Christus in krachtige fortissimo a-mineur akkoorden. *Opgang*, de opkomst van de morgenster, brengt een innig eerbetoon aan het eeuwige licht. In een verstild gebed wisselt het E-groot in sopraan en tenor zich af met het e-klein in alt en bassen. Pärt droeg het werk op aan het RIAS Kamerkoor, dat in zijn naam de naoorlogse geschiedenis van Berlijn draagt: *Rundfunk im amerikanischen Sektor Berlins*. Twintig jaar na de viering van veertig jaar RIAS volgde een instrumentale versie voor Cello8tet Amsterdam onder de titel *O-Antiphonen*, in 2015 een versie voor strijkorkest, *Greater Antiphons*, voor Gustavo Dudamel en de Los Angeles Philharmonic Orchestra.

Kloppende harten van vuur

'De woorden schrijven mijn muziek', zegt Arvo Pärt. Het getuigt van zijn grote eerbied voor spirituele teksten, sinds eeuwen gezongen en gepreveld. Klanken van Ešenvalds lieten zich schrijven op woorden van Sara Teasdale (1884 - 1933). Even eerbiedig als Pärt lijkt zij haar eigen rol als scheppend kunstenaar te relativeren. 'It is my heart that makes my songs, not I', luidt bijvoorbeeld de slotregel van *What Do I Care?*

In dergelijke meditatie op het leven, de dood en de natuur verkiest Teasdale de liefde voor flora en fauna boven het menselijk rumoer. In haar hier gezongen gedicht *Stars* krijgen sterren aan het hemelgewelf 'kloppende harten van vuur'. Vereerd zijn we getuige van hun grootsheid,

eenzaam opkijkend vanaf een heuvel tussen geurende pijnbomen. Een kolfje naar de hand van componist Ēriks Ešņvalds. Eerder verklankte hij het noorderlicht door koorklanken te mengen met het zingend kristal van met bodempjes water gestemde wijnglazen. In *Stars* glijden vochtige vingers van koorleden opnieuw over glasranden. Bij een kristallen terts (b-d) voegt zich een kwint, een septime. Per maat wisselende wijnglas-akkoorden geven een halo aan het zich in alle rust ontplooiend koraal in het koor, *espressivo e rubato*, uitmondend in zacht wiegende akkoorden. *Stars* was in 2011 een opdracht van de Salt Lake Vocal Artists in Utah (Verenigde Staten). In 2014 volgden opdrachten voor versies voor mannen- en vrouwenkoor uit Zuid-Afrika en Japan.

Duitse hemel verruild voor de zon

De Franse componist Gérard Pesson tekent voor deze koortranscriptie van het befaamde *Adagietto* uit de Vijfde Symfonie van Gustav Mahler. Naar middeleeuws gebruik zijn nieuwe teksten opgehangen aan de bestaande melodie. Wie strijkers- en harpklanken aan koormonden voert, heeft tekstregels nodig. Martin Kaltenecker, musicoloog en literatuurkenner aan de universiteit van Parijs, stelde ze samen. Aan noten van de oorspronkelijke harppartij is het woord 'gondel' opgehangen. Het cirkelt door het hele koor. Omfloerste uitroepen lijken tot ons te komen door nevelflarden boven de kanalen.

De meeste regels stammen uit sonnetten en dagboeken van August von Platen. Goethe had het talent van deze romanticus geprezen. Zijn openlijke belangstelling voor jonge knapen had Von Platen een reputatie van vervloekt dichter bezorgd. De genotzucht van het zwoele Venetië bood hem anno 1824 morele bevrijding onder een zonniger hemel: *Kein deutscher Himmel*.

Pesson en Kaltenecker spelen in hun Mahler-collage met de lange reis door de tijd die teksten en melodieën hebben gemaakt. Thomas Mann liet zich door Von Platen inspireren voor zijn novelle *Tod in Venedig* waarin ene Gustav von Aschenbach bezwijkt aan de tering na een intens oplaaiende liefde voor een jonge knaap. Vrij openlijk verwees Gustav von Aschenbachs voornaam naar Mahler. Het *Adagietto* was van oorsprong een klinkende hetero liefdesbetuiging van Mahler aan Alma Werfel. Sinds Visconti in 1970 zijn film *Death in Venice* lanceerde, naar de novelle van Thomas Mann, bereikte Mahlers noten talloos veel miljoenen in Venetiaanse context. Het bericht van Mahlers dood in 1911 bereikte Thomas Mann tijdens een verblijf in Venetië. Von Platen zelf bezweek aan de cholera en dichtte: 'Hij wiens ogen de schoonheid hebben aanschouwd, is voorbestemd tot de dood.'

Finest moment uit Tsjaikovski's loopbaan

'De kerk bevat voor mij een grote poëtische charme. (...) De uitbarsting van het koor, meegesleept worden door de poëzie van deze muziek (...). Het is zo onbeschrijfelijk dierbaar voor mij', schreef Tsjaikovski zijn mecenas Von Meck in 1877 over de in het Russische tsarenrijk zo graag gevierde liturgie. Typerend voor de liturgie van de heilige Johannes Chrisostomos is de typisch orthodoxe Cherubijnenhymne. Vicaris Ambrosius vond de combinatie van de woorden 'liturgie' en 'Tsjaikovski' een belediging voor het oor van de orthodoxe Christen. Het publiek bleek niettemin laaiend enthousiast tijdens de première in de kerk van de universiteit van Kiev. Tsjaikovski sprak van een van de gelukkigste momenten uit zijn loopbaan. Hoor de dialogen tussen diaken en priester. Bedenk hoe Stalin een halve eeuw later talloze eeuwenoude

koepelkerken liet opblazen en orthodoxe priesters en geestelijken over de kling liet jagen tijdens de jaren van diens 'Grote Terreur' (1937-38). Kerkbezoekers drukken in Rusland nog steeds vol passie de lippen tegen de iconen van hun favoriete Heilige en laten hun tranen de vrije loop. Devotie is onuitroeibaar gebleken.

Huib Ramaer

Lets Radiokoor en Sigvards Kļava

Het Lets Radiokoor, opgericht in 1940, behoort tot de absolute top van de Europese professionele kamerkoren. Het ensemble wordt geroemd om zijn verfijnde smaak voor het muzikale materiaal, een geraffineerde expressie en een ongelofelijke vocale techniek. Het koor wijdt zich aan een breed repertoire van Renaissance tot hedendaags. Vooral door zijn interpretatie van moderne koormuziek heeft het koor grote naam gemaakt en de reputatie van een 'klanklaboratorium'. De zangers van het koor hebben zich op bijzondere vocale vaardigheden, zoals de intonatie van kwarttonen en het boventoongezang gespecialiseerd en verdiepen zich geregeld in de geheimen van de oeroude zangtradities van hun geboorteland Letland.

Sinds 1992 wordt het Lets Radiokoor door twee dirigenten geleid: chef-dirigent en artistiek leider is Sigvards Kļava, die wordt bijgestaan door een tweede dirigent, Kaspars Putniņš. Een belangrijke doelstelling van het koor is de ondersteuning van Letse componisten, die zij bij hun internationale optredens overal ter wereld willen voorstellen. Voor zijn opnamen van de composities van Ēriks Ešņvalds, Kristaps Pētersons und Mārtiņš Vīlums werd het koor door de Internationale Muziekraad van de Unesco met de prijs van het 'International Rostrum of Composers' onderscheiden. De cd-opname van Arvo Pärts *Adams Klaagzang* ontving in 2014 een 'Grammy'-onderscheiding. Het Lets Radiokoor werd uitgenodigd door o.a. het Festival van de Baltische Zee, de Salzburger Festspiele, het Klangspuren Festival, het White Light Festival in de VS, het Luzern Festival in Zwitserland en de Biennale van Venetië. Het gaf voorts concerten in Muziekcentrum Vredenburg, Konzerthaus Berlin, het Amsterdamse Concertgebouw, Cité de la Musique in Parijs, de Frauenkirche in Dresden, het Lincoln Center New York en de Walt Disney Hall in Los Angeles.

Het koor werkte samen met tal van befaamde gastdirigenten, zoals Heinz Holliger, Tõnu Kaljuste, Lars Ulrik Mortensen, Esa-Pekka Salonen, Gustavo Dudamel en Riccardo Chailly. Elk seizoen verschijnen er drie tot vier nieuwe opnamen in samenwerking met labels als Hyperion Records, BIS, GB Records, Ondine en Naive. Tot hun meest geroemde opnamen behoort Sergei Rachmaninovs *Vespers*. Onder aanvoering van Sigvards Kļava trad het koor in januari 2016 op bij de feestelijke opening van het Letse EU-voorzitterschap. In 2014 ontving het de Prijs van de Letse Regering, een van de hoogste onderscheidingen in Letland.

Sopranen: **Iveta Apine, Kristīne Barkovska, Agate Pooka, Dārta Paldiņa, Inita Vindava, Laura Štoma**

Alten: **Inga Martinsonē, Dace Strautmanē, Inga Žilinska, Santa Kokina, Māra Vaickovska, Gundega Krūmiņa**

Tenoren: **Kārlis Rūtentāls, Egils Jākobsons, Rūdolfs Bacāns, Rūdolfs Bērtiņš Normunds, Ķīrsis, Jānis Kurševs**

Bassen: **Vitālijs Stankevičs, Pēteris Vaickovskis, Jānis Kokins, Gundars Dziļums, Aldis Andersons, Kārlis Bimbers**